

УДК 340.111.55+347.12+346 DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.3.05>

Святослав Олександрович Сліпченко,

доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра цивільно-правових дисциплін;

 <https://orcid.org/0000-0001-8891-7152>,
e-mail: sviats66@gmail.com;

Юрій Михайлович Жорнокуй,

доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра цивільного права та процесу;

 <https://orcid.org/0000-0001-9669-6062>,
e-mail: zhornokuy.ym@gmail.com

**ПРАВОМІРНІ ОЧІКУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ
КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

Проведено аналіз законодавства України, судової практики України та Європейського суду з прав людини, а також доктринальних підходів щодо розуміння правомірних очікувань як об'єктів корпоративних правовідносин. Зроблено висновок, що частка (акція), а по суті участь у товаристві, є активом, пов'язаним із виникненням сприятливих майнових наслідків у майбутньому, і має всі ознаки правомірних очікувань. Правомірні очікування, крім регулятивних корпоративних правовідносин, можуть бути визнані й об'єктом охоронних корпоративних зв'язків, що ґрунтується на фактах порушення права мирного володіння таким майном. Це стосується як порушення права на управління корпорацією, так і відмови від викупу акцій в акціонера як здійснення «права на незгоду».

Ключові слова: правомірні очікування, корпорація, об'єкт правовідносин, суб'єктивне корпоративне право, право участі у товаристві, корпоративне управління, акціонер, учасник товариства.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Об'єкт корпоративних правовідносин є однією з найбільш складних категорій, дослідженню якої в теорії права приділена недостатня увага. Така наукова пасивність значно ускладнює з'ясування сутності самих корпоративних правовідносин, адже правовий механізм регулювання тих чи інших відносин перебуває у прямій залежності від характеристики їх об'єкта та його визначеності. Невирішеність питання щодо чіткого визначення об'єкта корпоративних правовідносин зумовлює неоднозначне його тлумачення органами судової

влади, іншими правозастосовними органами та учасниками корпоративних правових зв'язків. Тому саме ця проблематика залишається актуальною та потребує ґрунтовного вивчення.

Стан дослідження проблеми

Існуючі погляди на об'єкти корпоративних правовідносин (прав) є досить різноманітними, і більшість із них, по суті, є продовженням (розвитком) тих точок зору, що існують у цивілістичній теорії щодо об'єктів цивільного права. Зокрема, такими об'єктами пропонується розуміти: акції, самі суб'єктивні корпоративні права, майнові блага, поведінку їх учасників (акціонерів) щодо здійснення своїх прав та обов'язків, дії суб'єктів корпоративних відносин, діяльність товариства і результати його діяльності, єдиний майновий комплекс господарського товариства, правовий режим, корпоративне управління та здійснення корпоративних прав тощо. Разом із тим майже всі існуючі точки зору мають певні недоліки, а інколи і внутрішні суперечності.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є аналіз правомірних очікувань та аргументація визнання їх об'єктом корпоративних правовідносин. *Завданням* статті є з'ясування сутності правомірних очікувань як об'єктів корпоративних правових зв'язків.

Наукова новизна дослідження

У статті вперше проведено аналіз правомірних очікувань як об'єкта корпоративних правовідносин. Доведено можливість вивчення правомірних очікувань як об'єкта регулятивних та охоронних корпоративних правовідносин.

Виклад основного матеріалу

Серед інших доволі оригінальною видається точка зору, за якою об'єктом корпоративних правовідносин слід розглядати корпоративне управління або, як його називають іноді в юридичній літературі, участь у товаристві [1, с. 34; 2, с. 227–228]. Уважається, що об'єктом права на участь є певна юридична процедура, спрямована на управління корпорацією, або, інакше кажучи, вона є системою послідовних, визначених нормами права, статутом чи договором, дій учасника (акціонера), спрямованих на управління корпорацією. В цілому сприймаючи цю точку зору, можна зазначити, що, дійсно, метою набуття корпоративних прав є, по суті, отримання доступу до процедури, спрямованої на управління товариством. Цей об'єкт (процедура, система) здатен задовольняти потреби суб'єкта, якому він належить (має корисні властивості, що полягають у можливості контролювати, створювати, змінювати або припиняти майнові та немайнові блага). Як справедливо зазначено в юридичній літературі, право на участь у товаристві є елементом організаційних відносин, які є передумовою виникнення неорганізаційних відносин (майнових

і немайнових) [1, с. 37]. Тому доступ до системи послідовних, визначених правом дій, спрямованих на управління товариством, є умовою виникнення відносин, які організовуються (неорганізаційних). Причому, як вказує І. В. Спасибо-Фатеева, без наявності організаційних відносин неорганізаційні не тільки не матимуть цінності [3, с. 191], а й взагалі будуть відсутні. Поділяючи таку точку зору, зазначимо, що й організаційні відносини без тих, які організовуються (неорганізаційних), також утрачають сенс, якщо лише управомочена особа не має наміру задовольнити тільки власні амбіції. Адже управління товариством не є самоціллю [4, с. 25; 5, с. 77–88]. За допомогою цього блага учасники (акціонери) набувають (створюють), змінюють або припиняють майнові та немайнові права, що традиційно віднесені до корпоративних. Так, наприклад, участь у товаристві може спрямовуватися на приріст вартості майна юридичної особи, що, у свою чергу, призводить до підвищення ціни на частки (акції), а збільшення або зменшення статутного капіталу, за певних обставин, – до зменшення їх вартості. Прийняття відповідного рішення на загальних зборах може породити право на дивіденди, припинення товариства та виникнення права на ліквідаційну квоту, припинення права на частку (акції) тощо. Використання певної юридичної процедури дозволяє учаснику відчужувати свою частку в статутному капіталі товариства, а в деяких випадках – акції.

Отже, участь як об'єкт організаційних відносин, урегульованих нормами права, створює можливість (безпосередньо або опосередковано – через інші права) отримати, змінити, передати майнові блага (дивіденди, частину майна товариства у разі виходу з нього учасника або у випадку поділу залишків майна товариства у процесі його ліквідації тощо). Вона пов'язана з певними майновими наслідками для учасників (акціонерів), які мають (мали б) виникнути у майбутньому. Тобто це благо за певних умов надає особі, якій воно належить, підставу розраховувати на отримання майнової чи немайнової вигоди, є передумовою набуття майнових та немайнових прав.

Таке розуміння участі в товаристві наближає її за визначенням до поняття правомірних очікувань¹ як об'єкта права мирного володіння майном у розумінні ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ст. 1 Протоколу 1), яке доволі широко використовується у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПА). Адже вони також пов'язані з майбутніми майновими вигодами [6, с. 66–76].

¹ В юридичній літературі та практиці ЄСПА терміни «правомірні очікування», «законні очікування», «легітимні очікування» обґрунтовано вживаються як синоніми. Тому і в межах цієї роботи вони вживатимуться як тожні.

Правомірні очікування належать до такого виду об'єктів цивільного права, як майно [7, с. 126]. Тому більшість вітчизняних [8, с. 12–19; 9, с. 220] та зарубіжних [10, с. 330–352; 11; 12, с. 96–97] дослідників стверджують, що вони становлять актив, економічний ресурс, тобто здатні оцінюватися у грошах. На таку їх характеристику вказує і практика ЄСПЛ [13].

Ще однією істотною ознакою правомірних очікувань є те, що вони не просто мають породжувати (створювати) сприятливі майнові наслідки, приводити до появи економічної вигоди, а настання таких наслідків має підтверджуватися національним законодавством або усталеною судовою практикою, або умовами укладеного договору, або іншою нормою. Тобто правомірні очікування не мають бути надуманими, на що також неодноразово зверталася увага як науковцями [6, с. 66–76; 7, с. 122–130; 9, с. 220], так і ЄСПЛ («Broniowski v. Poland», рішення від 22 червня 2004 р.; «Maurice v. France», рішення від 6 жовтня 2005 р.; «Bélané Nagy v. Hungary», рішення від 13 грудня 2016 р.). Власне, це й відрізняє правомірні очікування від звичайних очікувань у значенні надій, бажань, прагнень психологічного чи етичного характеру.

Порівнюючи участь у товаристві з правомірними очікуваннями та виявляючи в останніх наявність майнового характеру, необхідно зазначити, що в юридичній літературі щодо цієї ознаки висловлено різні точки зору.

Одна частина дослідників, визначаючи природу організаційних відносин, у тому числі тих, що входять до складу корпоративних, відносить їх до немайнових [1, с. 55; 4, с. 25–38]. А раз правовідносини (права) немайнові, то і їх об'єкт (участь у товаристві) має немайновий характер. Таким же чином інколи характеризують право участі й вищі судові органи України¹.

Інша частина дослідників, застосовуючи метод виключення, стверджує, що оскільки не існує жодних підстав для віднесення корпоративних відносин до немайнових, то вони всі є майновими [14, с. 27]. Зважаючи на те, що організаційні відносини є різновидом корпоративних, то і вони є майновими. Це пояснюється тим, що право є немайновим, лише якщо воно не служить справі безпосереднього задоволення майнових інтересів свого носія [15, с. 620]. Здійснення

¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17.04.2018 : справа № 920/1245/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73441732> (дата звернення: 16.09.2020); Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 24.10.2018 : справа № 911/3773/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77431908> (дата звернення: 16.09.2020).

ж організаційних корпоративних прав спрямоване і нерозривно пов'язане з товарооборотом [16, с. 26, 29–30], тобто спрямоване на задоволення саме майнових інтересів. Тому підсумовується, що сьогодні сформувався нова категорія майнових відносин, які іменуються корпоративними [17, с. 18]. А раз правовідносини (права) майнові, то логічно, що і їх об'єкт (участь у товаристві) має майновий характер.

Існує також точка зору, за якою організаційні відносини можуть розумітися як немайнові та як майнові одночасно [18, с. 72]. Такі організаційні правовідносини (з подвійною природою) не єдині в цивільному праві. У цивілістиці їх ще іменують правовідносинами з парними правами [19, с. 139–165]. До них, наприклад, відносять ті, які виникають щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності, інформації, оборотоздатних об'єктів особистих немайнових правовідносин. А раз на один об'єкт виникають парні права, то й сам об'єкт повинен мати подвійну природу, тобто нести у собі одночасно як майнову, так і немайнову цінність [2, с. 302, 368, 463]. Виявлення благ, які мають подвійну природу, дозволило стверджувати не лише про існування правовідносин із парними правами, а й про можливість виникнення щодо них різних за правовою природою правовідносин [20, с. 93–113].

Не піддаючи сумніву немайнову цінність участі у товаристві, значимо, що ще М. М. Малєйна справедливо стверджувала, що немайновий характер певних прав зовсім не свідчить, що вони, а відповідно і їх об'єкти, взагалі не мають цінності [21, с. 13], маючи на увазі цінність майнову. Тому розглянемо можливість майнової оцінки участі в товаристві, її здатність розглядатися майном.

Здатність будь-якого блага оцінюватися у грошах залежить від наявності у нього таких ознак, як об'єктивна цінність та корисні властивості, що дозволяють задовольняти інтереси особи, якій належить це благо, а також певний зовнішній (об'єктивований) вираз останнього [2, с. 228]. Такі ознаки, без сумніву, має участь у товаристві. Її відособленість відбувається через товариство, через реєстрацію корпоративних прав у реєстратора чи в засновницьких документах. Об'єктивація здійснюється за допомогою цінних паперів, установчих документів, реєстраційної процедури. Корисність участі полягає в тому, що вона є умовою виникнення відносин, які організуються (неорганізаційних відносин), підставою розраховувати на отримання майнової вигоди (дивідендів, ліквідаційної квоти, підвищення вартості акції або частки у статутному капіталі тощо). Тобто без такого блага, як участь у товаристві, вказані майнові вигоди отримати неможливо. Більше того, вона дозволяє отримувати і немайнові об'єкти (наприклад, інформацію про діяльність товариства, його майновий стан тощо). У цьому, власне, і є користь цього блага, *в можливо-сті управляти процесом появи, отримання майна, його приросту*

або інформації про діяльність і стан товариства (курсив – авт.). Наведене вказує на об'єктивну цінність участі в товаристві, оскільки залежить не від суб'єктивного сприйняття його здатності задовольняти потреби особи, якій належить (наприклад, внаслідок особистої прив'язаності, емоційних переживань, завищеної оцінки [22, с. 106–107]), а від об'єктивно існуючих властивостей.

Таким чином, участь у товаристві має всі ознаки, необхідні для її потенційної оцінки у грошах. Більше того, вона від'ємна від свого обладателя, тобто не має особистісного, персонального, нерозривного зв'язку з особою, якій належить, а тому потенційно є оборотоздатною. У свою чергу, оборотоздатність будь-якого об'єкта цивільного права свідчить про можливість його правомірного відчуження або переходу від однієї особи до іншої. Такий висновок підтверджується й аналізом законодавства України (наприклад, статті 127, 137 Цивільного кодексу України, ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства», статті 20–23, 25 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»). Наведені норми передбачають відчуження (перехід) корпоративних прав (при відчуженні чи переході акції або частки), до складу яких входить і право участі в товаристві, а динаміка прав тягне за собою й оборот об'єкта останніх [23, с. 18].

У свою чергу, цивільний оборот є юридичною формою економічного обороту [24, с. 29], який забезпечує динаміку економічних цінностей, благ, тому логічно припустити, що оскільки участь у товаристві здатна знаходитися в цивільному обороті, то вона є таким економічним благом, тобто здатна оцінюватися у грошах і вважатися майном. Проте таке твердження, без відповідних уточнень, не є безспірним. Йому можна було б протиставити думку, що майновими правами в корпоративних правовідносинах є лише право на дивіденди та ліквідаційну квоту. Відповідно, лише об'єкти цих прав і є майном, на відчуження та перехід яких спрямовується цивільний оборот. Відчуження ж та перехід участі в товаристві, які відбуваються у зв'язку з оборотом указаних майнових благ, є побічним ефектом, аномалією, а не вказують на його майновий характер. Подібне припущення є спірним, оскільки:

1) участь у товаристві є передумовою виникнення та набуття учасниками (акціонерами) відповідних об'єктів неорганізаційних корпоративних прав (майнових і немайнових). Без наявності перших, другі взагалі не виникнуть. Тому оборот участі в товаристві є не побічним ефектом чи аномалією, а необхідною умовою правонаступництва і правовстановлення корпоративних прав у цілому;

2) при відчуженні чи переході бездокументарної акції або частки суб'єктивні права на дивіденди (до прийняття відповідного рішення зборів), на виплату вартості частки (акції) та на ліквідаційну квоту (до припинення товариства), як правило, взагалі відсутні. Їх виникнення

передбачається (очікується) лише у майбутньому. А раз права відсутні, то й об'єкти (дивіденди, ліквідаційна квота) ще не належать особі, від якої відчужуються чи переходять акції або частки. Тому *об'єктом цивільного обороту, по суті, виступає одне єдине благо – участь у товаристві* (курсив – авт.). Це означає, що при відчуженні чи переході часток (акцій) їх ціна (балансова, ринкова, мінова), по суті, становить грошову оцінку участі в товаристві. До речі, це пояснює й залежність ціни від розміру частки у статутному капіталі (пакетів акцій), що набуває зацікавлена особа. Адже чим пакет голосів більший (частка більша), тим більший вплив на управління може здійснювати уповноважена особа, тому й коштує дорожче.

Отже, сьогодні вираз «право на акцію (частку)» стало умовною назвою права на участь у товаристві та є свого роду даниною історичній традиції, оскільки об'єктом цього права є саме участь. Отже, участь у товаристві не лише має всі ознаки, необхідні для її оцінки у грошах, а й реально оцінюється в цивільному обороті.

Щодо майбутніх майнових вигод, виникнення яких пов'язане з участю в товаристві, то такими можуть бути: а) гроші, отримані в результаті відчуження часток (акцій); б) дивіденди; в) ліквідаційна квота тощо. Причому набуття (умови, підстави, порядок) таких благ прямо встановлено національними правовими нормами, може бути передбачено договором та підтверджується вітчизняною судовою практикою. Так, наприклад, відчуження (перехід) часток (акцій) зазвичай відбувається на підставі договору купівлі-продажу, а оплата за отримане майно є основним обов'язком покупця (статті 638, 655–657, 689, 691, 692 ЦК України). І суди не ставлять під сумнів право на таку оплату¹.

Специфічним способом відчуження участі в товаристві, яке неодмінно має привести до появи іншого майна (майнових наслідків), є вихід (виключення) особи зі складу учасників товариства. Здійснюючи право на вихід (виключення), яке є складовою участі в товаристві, у суб'єкта, частка якого відчужується, виникає майнове право отримати частину майна корпорації або його вартість, що підлягає виплаті при виході (виключенні) зі складу учасників. Виникнення такого права та кореспондуючого йому обов'язку (боргу) товариства підтверджується не лише законодавством України (статті 100, 130 ЦК України, ст. 24 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», ст. 71 Закону України «Про господарські товариства»), а й статутними документами та усталеною

¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 28.02.2018 : справа № 923/1106/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72551579> (дата звернення: 16.09.2020).

судовою практикою¹. Це, у свою чергу, створює в учасника впевненість, що в кінцевому підсумку він отримає належний йому борг у вигляді частини майна корпорації або його вартості у грошах.

Законодавство України також чітко визначає й існування права на дивіденди, які виплачуються з прибутку товариства, за наявності відповідного рішення акціонерів чи учасників (п. 2 ч. 1 ст. 116 ЦК України, ст. 167 Господарського кодексу України, п. 14.1.90 Податкового кодексу України, п. 8 ст. 2, статті 25, 26, 30 Закону України «Про акціонерні товариства», ст. 26, п. 12 ч. 2 ст. 30 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») та на активи у випадку ліквідації юридичної особи відповідно до закону (ч. 3 ст. 139 ЦК України, ст. 167 ГК України, п. 14.1.90 ПК України, п. 8, 10 ст. 2, п. 3 ч. 1 ст. 25, п. 2 ч. 2 ст. 26, ст. 88, 89 Закону України «Про акціонерні товариства», п. 4 ч. 1 ст. 5, п. 13 ч. 2 ст. 30 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»). У вітчизняній судовій практиці сформувалася єдина правова позиція щодо того, що право учасника (акціонера) на отримання затверджених товариством дивідендів у строки, зазначені рішенням загальних зборів учасників (акціонерів), є безумовним². Той факт, що цінність дивідендів та ліквідаційної квоти має грошовий вираз, навіть не потребує додаткових пояснень. Оновив своє бачення Верховний Суд і щодо оцінки та виплати учаснику вартості майна товариства. Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду України від 24 квітня 2018 р. у справі № 925/1165/14 зазначено, що вартість частини майна товариства, що підлягає виплаті, повинна відповідати вартості активів товариства за вирахуванням вартості його зобов'язань (тобто вартості чистих активів), пропорційній частці учасника у статутному капіталі товариства³.

¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 21.03.2018 : справа № 927/699/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72938985> (дата звернення: 16.09.2020); Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 02.05.2018 : справа № 912/422/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73836520> (дата звернення: 16.09.2020).

² Огляд за результатами вивчення судової практики розгляду господарськими судами справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів за період з 01.01.2018 по 30.11.2018 // Верховний Суд України : сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_korpor_spori.pdf (дата звернення: 16.09.2020).

³ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24.04.2018 : справа № 925/1165/14 // LIGA 360 : сайт. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/73896751> (дата звернення: 16.09.2020).

Таким чином, грошова оцінка участі в товаристві дозволяє віднести цей об'єкт до майнових благ (вважати його активом). У свою чергу, поява економічних вигод як результат використання участі, здійснення права на неї, свідчить про пов'язаність такого блага з тими наслідками, що виникають. Отже, участь у товаристві має всі ознаки правомірних очікувань. Тобто учасник (акціонер) очікує в майбутньому отримати від участі в товаристві (здійснення корпоративних прав) економічні вигоди, що є результатом розміщення (вкладення) у статутний капітал певних цінностей, що мають грошову оцінку.

Необхідно зазначити, що як в Україні, так і за її межами майнові права у рамках корпоративних правовідносин суди також відносять до правомірних очікувань як різновиду майна в розумінні ст. 1 Протоколу 1. Зокрема, таку позицію висловив Верховний Суд. Вона обґрунтовується таким чином. Право на отримання дивідендів, щодо виплати яких було прийнято відповідне рішення, надає учаснику (акціонеру) «законні очікування», що такі дивіденди будуть виплачені. Їх не виплата, в тому числі в результаті скасування попереднього рішення про виплату учаснику товариства дивідендів, після втрати ним права голосу є порушенням його законних очікувань щодо ефективного здійснення свого права, що є несправедливим. Невиплата дивідендів прирівнюється до порушення права на мирне володіння майном¹. Рівною мірою це стосується й інших корпоративних прав, адже, як зазначив Суд, особа, яка володіє корпоративними правами, має право очікувати від їх реалізації, зокрема, матеріальне благо².

Наведене свідчить, що частка (акція), а по суті участь у товаристві, є активом, пов'язаним із виникненням сприятливих майнових наслідків у майбутньому, і має всі ознаки правомірних очікувань. Разом із тим це дослідження було б неповним без з'ясування наявності таких ознак у об'єктів охоронних корпоративних відносин.

У юридичній літературі об'єктами охоронних корпоративних відносин справедливо вважаються корпоративні права, що становлять зміст регулятивних корпоративних правовідносин [25, с. 136–137]. При виникненні захисного права на право регулятивне, тобто конструкції «право на право» [25, с. 134–136], останнє, якщо воно майнове, має всі ознаки таких об'єктів, як правомірні очікування [6, с. 66–76].

¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17.01.2018 : справа № 910/11316/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71659611> (дата звернення: 16.09.2020).

² Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 06.06.2018 : справа № 908/1029/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74691763> (дата звернення: 16.09.2020).

Розглядаючи такі корпоративні права, наприклад, як участь у: а) розподілі прибутку; б) виключенні особи зі складу учасників товариства; в) перерозподілі неоплаченої частки; г) прийнятті рішення про ліквідацію товариства та ґ) розподілі його майна тощо, можна зазначити їх майнову спрямованість. Спрямованість же дій (здійснення права участі) на виникнення майнових прав свідчить про наявність майнового інтересу, який, тією чи іншою мірою, і задовольняється (реалізується) появою останніх.

Наведене дозволяє дійти висновку, що право участі, спрямоване на виникнення майнових прав, саме набуває майнового характеру. Зважаючи на те, що участь у розподілі прибутку, виключенні особи зі складу учасників товариства, перерозподілі неоплаченої частки, прийнятті рішення про ліквідацію товариства та розподілі його майна тощо спрямовується на виникнення (набуття) майнових прав (майна), такі права участі можуть бути віднесені до прав на майно [26, с. 198] або, що, на нашу думку, рівнозначно, до майнових прав. У разі порушення останніх вони стають об'єктом захисного права (охоронних правовідносин) [25, с. 134–136] та набувають ознак правомірних очікувань. Останні виникають й у випадку порушення прав на дивіденди, оплату акцій (часток), ліквідаційну квоту тощо [6, с. 66–76], оскільки в охоронних правовідносинах вони також становлять майнове благо.

Висновки

Таким чином, встановлено, що частка (акція), а по суті участь у товаристві, є активом, пов'язаним із виникненням сприятливих майнових наслідків у майбутньому. Участь у товаристві має подвійну (майнову та немайнову) природу. Як майнове благо вона становить правомірні очікування у розумінні ст. 1 Протоколу 1. Останні, по суті, і є об'єктом корпоративних правовідносин. При цьому правомірні очікування, крім регулятивних корпоративних правовідносин, можуть бути визнані й об'єктом охоронних корпоративних зв'язків. Таке твердження ґрунтується на фактах порушення права мирного володіння таким майном, як правомірні очікування. Це стосується як порушення права на управління корпорацією (в разі неповідомлення про проведення загальних зборів учасників (акціонерів), так і відмови від викупу акцій в акціонера як здійснення «права на незгоду», що передбачено ст. 68 Закону України «Про акціонерні товариства».

Крім того, слід мати на увазі й низку правових зв'язків, які є похідними від корпоративних правовідносин, мають зобов'язальну природу та безпосередньо стосуються прав учасників (акціонерів) корпорації, об'єктом яких також слід визнавати правомірні очікування. Так, у разі порушення прав на дивіденди, на виплату вартості

акції (частки), на ліквідаційну квоту також виникають охоронні правовідносини з таким об'єктом, як правомірні очікування. Але ці правовідносини не є корпоративними, оскільки права, що підлягають захисту, також не входять до групи корпоративних прав.

Список бібліографічних посилань: **1.** Майданик Р. А. Неимущественные оборотоспособные правоотношения как предмет гражданского права Украины. *Альманах цивилистики*. 2008. Вып. 1. С. 32–60. **2.** Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія. Харків : Діса плюс, 2013. 552 с. **3.** Спасибо-Фатеева І. В. Цивілістика: на шляху формування доктрин : вибр. наук. пр. Харків : Золоті сторінки, 2012. 696 с. **4.** Жорнокуй В. Г. Немайнові права учасників господарських товариств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2012. 196 с. **5.** Спасибо-Фатеева І. В. Юридична природа права на управління в акціонерному товаристві. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 3. С. 77–88. **6.** Сліпченко С. О. Поняття законних очікувань як різновиду майна. *Форум права*. 2020. № 62 (3). С. 66–76. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883845>. **7.** Сліпченко А. С. Визначення поняття «майно» у праві ЄС та вітчизняному праві. *Форум права*. 2020. № 61 (2). С. 122–130. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883825>. **8.** Антонюк О. І. Щодо визначення поняття «майно» в практиці Європейського Суду з прав людини. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. Т. 18. С. 12–19. **9.** Блажівська Н. Тлумачення поняття майна у практиці Європейського Суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 219–223. **10.** Reynolds P. Legitimate Expectations and the Protection of Trust in Public Officials. *Public Law*. 2011. Vol. 1. Pp. 330–352. **11.** Barak-Erez D. The doctrine of legitimate expectations and the distinction between the reliance and expectation interests. *European Public Law*. 2005. Vol. 11. Pp. 583–602. URL: <http://www.tau.ac.il/law/barakerez/articals/legitimate.pdf> (дата звернення: 16.09.2020). **12.** Sigron M. Legitimate Expectations under Article 1 of Protocol № 1 to the European Convention on Human Rights. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2014. Pp. 96–97. **13.** Сагдеева Л. В. Право на защиту собственности в актах Европейского Суда по правам человека. М. : Статут, 2014. 320 с. **14.** Степанов П. В. Корпоративные отношения в коммерческих организациях как составная часть предмета гражданского права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 1999. 190 с. **15.** Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. В. А. Белова. М. : Юрайт-Издат, 2008. 993 с. **16.** Гражданское право : учебник : в 2 т. / отв. ред. Е. А. Суханов. 2-е изд., перераб. и доп. М. : БЕК, 2000. Т. 1. 816 с. **17.** Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 976 с. **18.** Алексеев С. С. Предмет советского социалистического гражданского права. *Ученые труды Свердловского юридического института*. 1959. Т. 1. 333 с. **19.** Спасибо-Фатеева И. В. Парные права

или еще одна попытка разобраться с личными неимущественными правами и раскрыть значимость категории «парные права» и их виды // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. Киев : Юринком Интер, 2010. С. 139–165. **20.** Шишка О. Р. Застосування методу альтернативи при визначенні правової моделі цивільних правовідносин, об'єктом яких є блага, що мають подвійну правову природу. *Eurasian Academic Research Journal*. 2016. № 1. С. 93–113. **21.** Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита. М. : М Пресс, 2000. 244 с. **22.** Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота. *Актуальные проблемы гражданского права*. 2003. Вып. 6. С. 101–135. **23.** Сліпченко А. С. Способи та форми цивільного обороту речей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2019. 252 с. **24.** Полуяхтов И. А. Гражданский оборот имущественных прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Екатеринбург, 2002. 183 с. **25.** Жорнокуй Ю. М. Корпоративні конфлікти в акціонерних товариствах: цивільно-правовий аспект : монографія. Харків : Право, 2015. 532 с. **26.** Шимон С. І. Поняття майнових прав у цивільно-правовій теорії та законодавстві. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 196–199.

Надійшла до редколегії 21.09.2020

Slipchenko S. O., Zhornokui Yu. M. Legitimate Expectations as an Object of Corporate Legal Relations

The authors have conducted the analysis of the legislation of Ukraine, the case law of Ukraine and the European Court of Human Rights, as well as doctrinal approaches to understanding legitimate expectations as objects of corporate legal relations. It has been concluded that the share (capital share), and in fact participation in the company, is an asset associated with the occurrence of favorable property consequences in the future, and has all the characteristics of legitimate expectations. Participation in a company has all the characteristics necessary for its potential monetary evaluation, because it is negative from its owner (does not have a personal, inseparable connection with the person to whom it belongs), and therefore is potentially viable.

Monetary evaluation of the participation in the company allows us to classify this object as property benefits (asset). The emergence of economic benefits, as a result of the use of participation, the exercise of the right to it, indicates the connection of such benefits with the consequences that arise. Thus, participation in the company has all the characteristics of legitimate expectations. That is, the participant expects in the future to receive economic benefits from the participation in the company (exercise of corporate rights) that result from the placement of certain values in the charter capital, which have a monetary value.

Legitimate expectations, in addition to regulatory corporate legal relations, can be recognized as the object of protective corporate relations, based on the facts of the violation of the right to peaceful possession of such property. It is applied both to the violation of the right to

manage the corporation (in case of failure to notify about the general meeting of participants) and the refusal to repurchase shares from a shareholder as the exercise of the "right to disagree". It is alleged that there are also protective legal relations with such an object as legitimate expectations in case of the violation of the rights to dividends, to the payment of the value of the share (capital share), to the liquidation quota. But such legal relations are not corporate, because the rights to be protected are not included into the group of corporate rights.

Key words: legitimate expectations, corporation, object of legal relations, subjective corporate law, right to participate in the company, corporate governance, a shareholder, member of the company.

